



รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report)

โครงการวิจัยและพัฒนาระบบเกษตรกรรมทางเลือกบนพื้นที่สูงแบบมีส่วนร่วม
Participatory Action Research and Development of Alternative
Agricultural Systems in Highland

แผนงานการวิจัย: งานวิจัยเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบนพื้นที่สูง

โดย

ณัฐวรรณ ธรรมสุวรรณ และคณะ

สนับสนุนทุนวิจัยโดยสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563

รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report)

โครงการวิจัยและพัฒนาระบบเกษตรกรรมทางเลือกบนพื้นที่สูงแบบมีส่วนร่วม Participatory Action Research and Development of Alternative Agricultural System in Highland

แผนงานการวิจัย: งานวิจัยเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบนพื้นที่สูง



- | | |
|------------------------------|--|
| 1. นางสาวณัฐวรรณ ธรรมสุวรรณ | สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) |
| 2. นางสาวเกษราภร ศรีจันทร์ | สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) |
| 3. นางสาวณกมล ศรีวิชัย | สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) |
| 4. นางสาวจิราวรรณ ปันใจ | สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) |
| 5. นางสาวภาวิณี คำแสน | สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) |
| 6. นางสาวอังคณาภรณ์ พงษ์ด้วง | สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) |

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ที่ให้การสนับสนุนทุนวิจัย โครงการวิจัยและพัฒนาระบบเกษตรกรรมทางเลือกบนพื้นที่สูงแบบมีส่วนร่วม ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2563

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณ เกษตรกรนำร่องในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 8 แห่ง ได้แก่ แม่สลอง วาวี ปากกล้วย โป่งคำ แม่สลอง สบโขง ปาแป๋ คลองลาน และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงเพื่อแก้ปัญหาพื้นที่เฉพาะบ้านขุนตื้นน้อย ที่ให้ความร่วมมือในการตอบคำถาม และช่วยอำนวยความสะดวกในการทำวิจัย ขอขอบคุณ หัวหน้าและเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงและโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงเพื่อแก้ปัญหาพื้นที่เฉพาะ ทั้ง 9 แห่ง ที่ให้ความร่วมมือและช่วยอำนวยความสะดวกในการทำวิจัย ขอขอบคุณคณะนักวิจัยที่ร่วมดำเนินงานวิจัยเป็นอย่างดี ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (ส่วนกลาง) ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ซึ่งไม่ได้เอ่ยนาม ที่ได้ร่วมดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้เป็นอย่างดี

คณะผู้จัดทำ
มกราคม 2564



คณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการ

ชื่อ-สกุล นางสาวณัฐวรรณ ธรรมสุวรรณ
 ตำแหน่ง นักวิจัย
 หน่วยงาน สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
 ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
 โทรศัพท์ 0-5332-8496 ต่อ 3201 / 0-5332-8494
 Email: natthawan04@gmail.com

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ-สกุล นางสาวเกษราภร ศรีจันทร์
 ตำแหน่ง นักวิจัย
 หน่วยงาน สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
 ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
 โทรศัพท์ 0-5332-8496 ต่อ 3201 / 0-5332-8494
 Email: kesaraporns@hrdi.or.th

ชื่อ-สกุล นางสาวณมล ศรีวิชัย
 ตำแหน่ง นักวิเคราะห์นโยบายและแผน
 หน่วยงาน สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
 ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
 โทรศัพท์ 0-5332-8496 ต่อ 3405/ 0-5332-8494
 Email: k_khak@hotmail.com

ชื่อ-สกุล นางสาวจิราวรรณ ปันใจ
 ตำแหน่ง นักวิจัย
 หน่วยงาน สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
 ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
 โทรศัพท์ 0-5332-8496 ต่อ 3405/ 0-5332-8494
 Email: jirawant@hrdi.or.th, jipanjai@gmail.com

ชื่อ-สกุล นางสาวภาวิณี คำแสน
ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่โครงการ
หน่วยงาน สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 0-5332-8496 ต่อ 3201/ 0-5332-8494
Email: K.pwn03@gmail.com

ชื่อ-สกุล นางสาวอังคณาภรณ์ พงษ์ด้วง
ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่โครงการ
หน่วยงาน สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 0-5332-8496 ต่อ 3405/ 0-5332-8494
Email: ungkanaporn.p@gmail.com



สารบัญเรื่อง

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
คณะผู้วิจัย	ข
สารบัญเรื่อง	ง
สารบัญตาราง	จ
สารบัญภาพ	ฉ
บทคัดย่อ	ช
บทที่ 1 บทนำและวัตถุประสงค์	1
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	2
บทที่ 2 การตรวจสอบเอกสาร	3
2.1 ศาสตร์พระราชาในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช (รัชกาลที่ 9)	3
2.2 การจัดกลุ่มพื้นที่ดำเนินงานของ สวพส.	6
2.3 ภูมิโนเวศกับระบบการผลิต	7
2.4 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการตัดสินใจ	9
2.5 เกษตรทางเลือก	14
2.6 การประเมินการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	17
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	22
3.1 วิธีการวิจัย	22
3.2 สถานที่ดำเนินงานวิจัย	23
บทที่ 4 ผลการวิจัย	25
4.1 การศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขการตัดสินใจของเกษตรกรกลุ่มชาติพันธุ์ ในการปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรที่เหมาะสมกับภูมิสังคมบนพื้นที่สูง	25
4.2 การประเมินผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคมหลังการนำผลงานวิจัย ของ สวพส. ไปใช้ประโยชน์	43
บทที่ 5 สรุปผลการทดลอง	56
เอกสารอ้างอิง	60

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ลักษณะภูมิสังคมในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง	7
2	พื้นที่และกลุ่มชาติพันธุ์ในการศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขการตัดสินใจของเกษตรกรกลุ่มชาติพันธุ์ในการปรับเปลี่ยนระบบเกษตร	26



สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	4
2	กรอบแนวคิดการเกษตรกรรมยั่งยืน	16
3	เส้นทางสู่ผลกระทบของงานวิจัย	18
4	กรอบแนวคิดในการประเมินผลของงานวิจัยที่นำไปสู่การถ่ายทอดหรือส่งต่อ	21
5	การสัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงนาร่องในชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น	28
6	การสัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มชาติพันธุ์อาขานนาร่องในชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น	30
7	การสัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนาร่องในชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น	31
8	การสัมภาษณ์เกษตรกรคนไทยพื้นเมืองนาร่องในชุมชนที่ปลูกข้าวไร่-ข้าวโพด	33
9	การสัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงนาร่องในชุมชนที่ปลูกข้าวไร่-ข้าวโพด	34
10	การสัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงนาร่องในชุมชนทำนาเป็นหลัก	36
11	การสัมภาษณ์เกษตรกรคนไทยพื้นเมืองและกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงนาร่องในชุมชนป่าเมี่ยง	37
12	การสัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มชาติพันธุ์เย้า นาร่องพื้นที่เขตร้อน	38
13	การแนะนำตนเองของผู้เข้าร่วมและการนำเสนอภาพรวมของโครงการฯ แม่แฮหลวง	39
14	การศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปลูกเสาวรสหวานอะโวคาโด มะม่วง มะเขือเทศโหม้สในโรงเรียน ในแปลงของเกษตรกรตัวอย่าง	41
15	การศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการรวมกลุ่มของเกษตรกรในการพัฒนาผลผลิตเกษตรที่มีคุณภาพและการจัดการตลาดเสาวรสหวานในแปลงของเกษตรกรตัวอย่าง	42
16	การคัดพันธุ์และผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวท้องถิ่นและวิธีการปลูกข้าวต้นเดียว	44
17	ระบบการปลูกกาแฟภายใต้ระบบอนุรักษ์ดินและน้ำบนพื้นที่สูง	48
18	วิธีการตัดเพื่อสร้างลำต้นใหม่เพื่อเพิ่มผลผลิต	48
19	วิธีการขยายพันธุ์หวายโดยการเพาะเมล็ด	51
20	การปลูกหวายเพื่อสร้างรายได้ใหม่แทนการปลูกข้าวโพด	51
21	เทคโนโลยีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ทางเลือกที่เหมาะสมตามศักยภาพในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงคลองลาน	52
22	การปลูกพืชท้องถิ่นเพื่อสร้างรายได้	55